

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

26.1. Поняття, види й етапи пред'явлення для впізнання

Процес учинення кримінального правопорушення супроводжується утворенням як матеріальних слідів-відображень на предметах матеріального світу, так і ідеальних слідів (суб'єктивних уявних образів) у пам'яті осіб під час сприйняття події кримінального правопорушення органами чуття (зору, слуху, нюху, смаку й дотику). Сутність упізнання полягає в криміналістичній ідентифікації об'єкта, відображеного в пам'яті особи.

Пред'явлення для впізнання є самостійною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в демонстрації потерпілому, свідку або підозрюваному в передбаченому законом порядку об'єкта, за припущенням слідчого (прокурора) причетного до розслідуваної події, з метою встановлення його тотожності або відмінності з тим об'єктом, який спостерігав раніше, зберіг у пам'яті та про який він давав показання.

Пред'явлення для впізнання людини в більшості випадків проводять, коли: 1) попередньо допитані свідок, потерпілий, підозрюваний заявили, що з особою, яка цікавить слідство, вони не знайомі, але можуть упізнати її, оскільки сприймали її за певних обставин, про які вони дали показання; 2) допитаний дав показання щодо одного зі своїх знайомих, але останній з яких-небудь причин заперечує своє знайомство з ним; 3) установлюється особа людини, яка не має документів; 4) мають місце підстави вважати, що допитана особа видає себе не за того, ким в дійсності є. Упізнання трупа або його частин, решток проводять із метою встановлення його особи. Необхідність у пред'явленні для впізнання речей, тварин, ділянок місцевості та приміщень виникає, коли такі об'єкти причинно пов'язані з подією кримінального правопорушення і його учасниками.

Проведення пред'явлення для впізнання можливе в таких випадках, коли: а) той, хто впізнає, особисто сприймав і запам'ятав особу чи об'єкт, образи яких йому треба буде порівняти з пред'явленими особами або об'єктами; б) той, хто впізнає, здатен відтворити хоча б основні індивідуально визначені ознаки й упізнати спостережену ним особу чи об'єкт.

Рішення про проведення пред'явлення для впізнання приймає особа, яка проводить слідство, відповідно до слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування, та наявності необхідних юридичних і фактичних підстав для проведення впізнання.

Під юридичними підставами слід розуміти наявність: 1) суб'єкта впізнання; 2) протоколу його попереднього допиту, де зафіксовані показання про прикмети (особливості) об'єкта та про обставини, за яких він його сприймав; 3) об'єкта, який підлягає впізнанню; 4) декількох схожих об'єктів, які пред'являють разом з об'єктом упізнання.

Під фактичними підставами слід розуміти дані, які дають змогу дійти висновку про необхідність проведення цієї слідчої (розшукової) дії та можливість досягнення позитивного результату, тобто дані про те, що: 1) особа раніше спостерігала об'єкт, що пред'являють для впізнання, за обставин, пов'язаних із розслідуваною подією; 2) загальні й окремі ідентифікаційні ознаки об'єкта впізнання збереглися в пам'яті особи, яка впізнає; 3) особа заявляє під час її допиту слідчим, прокурором, що зможе впізнати цей об'єкт.

Приймаючи рішення щодо доцільності проведення пред'явлення для впізнання, слідчий оцінює юридичні й фактичні підстави, отриману на попередньому допиті інформацію та зібрані в провадженні інші докази, їх достатність для організації та проведення пред'явлення для впізнання з метою отримання достовірних та об'єктивних фактичних даних. За наявності підстав уважати, що мета пред'явлення для впізнання може бути досягнута, відповідна слідча (розшукова) дія проводиться. Тому пред'явлення для впізнання не належить до слідчих (розшукових) дій, проведення яких, відповідно до кримінального процесуального закону, є обов'язковим, а належить до похідних слідчих (розшукових) дій, оскільки його проведенню завжди передують інші слідчі (розшукові) дії (огляд, обшук, допит), без проведення яких пред'явлення для впізнання відбутися не може. Однак упізнання може проводитись і на початковому етапі розслідування, коли цього вимагає слідча ситуація, що склалася.

Головною умовою набуття результатами пред'явлення для впізнання доказового значення є відсутність повторного сприйняття особою, яка впізнає, напередодні слідчої (розшукової) дії особи чи об'єкта, яких буде впізнавати. Пред'явлення для впізнання – єдина слідча (розшукова) дія, яка не проводиться повторно, та під час організації якої слідчий має забезпечити унеможливлення зустрічі впізнаючого та впізнаваного один з одним, наприклад, у коридорі, на подвір'ї тощо. У разі якщо особа, якій планується пред'являти об'єкти для впізнання, беручи участь в інших слідчих (розшукових) діях (огляд, обшук тощо) або оперативно-розшукових заходах, уже сприймала відповідний об'єкт, слідчому (прокурору) слід відмовитися від проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Метою пред'явлення для впізнання як слідчої (розшукової) дії є:

- 1) перевірка показань допитаних осіб;
- 2) висунення слідчим версій;
- 3) отримання (збір) нових доказів у кримінальному провадженні.

Пред'явлення для впізнання можна поділити на такі види:

– за об'єктом, що пред'являється для впізнання: пред'явлення для впізнання живих осіб, трупів, їх частин, речей, тварин, птахів, приміщень, ділянок місцевості;

– за процесуальним статусом особи, яка впізнає: пред'явлення для впізнання за участю свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного;

– за формою пред'явлення для впізнання: безпосереднє (пред'явлення для впізнання в натурі при візуальному контакті, упізнання в умовах поза візуального й аудіоспостереження, пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції); опосередковане впізнання (за фотознімками, звуко- або відеозаписом);

– за характером і видом розпізнавальних ознак, які є визначальними для впізнання: для впізнання осіб – пред'явлення для впізнання за анатомічними (зростом, будовою тіла, формою частин тіла) та функціональними ознаками (голосом, ходою, артикуляцією, жестикуляцією тощо); для речей – за зовнішніми ознаками, звуками, запахами тощо;

– за місцем проведення: за місцем проведення досудового слідства й на місці події (в обстановці, що наближена до події кримінального правопорушення);

– за специфікою спрямованості дій суб'єктів упізнання: одностороннє та двостороннє (взаємне, зустрічне).

Пред'явлення для впізнання складається з трьох етапів:

- 1) підготовка до проведення впізнання (підготовчий);
- 2) безпосереднє пред'явлення для впізнання (робочий);
- 3) фіксація ходу й результатів упізнання (заключний).

Результатом пред'явлення для впізнання може бути встановлення свідком, потерпілим або підозрюваним тотожності або відмінності ідентифікованого об'єкта (особи, речі тощо), який раніше ними сприймався, був запам'ятований та щодо якого надано показання з ознаками об'єкта, пред'явленого для впізнання. Висновок щодо тотожності пред'явленого для впізнання об'єкта робиться тоді, коли встановлюється, що він є тим самим об'єктом, який той, хто впізнає, спостерігав раніше у зв'язку з розслідуваною подією кримінального правопорушення. Висновок щодо відмінності робиться тим, хто впізнає, тоді, коли пред'явлений об'єкт є не тим, який він спостерігав раніше. Подібність під час пред'явлення для впізнання не встановлюється. Це суперечить положенням ст. 228, 229 КПК України. Якщо предмети матеріального світу не мають зовнішньо виражених індивідуальних ознак, що дає змогу визначити лише їх подібність і приналежність до групи (роду) об'єктів, то для вирішення ідентифікаційних питань призначають судову експертизу.

Пред'явлення для впізнання необхідно відрізнати від неprocesуальних способів установлення тотожності об'єктів або їх групової належності. Так, упізнання об'єктів може використовуватися в оперативно-розшуковій діяльності. З метою розшуку, викриття та притягнення злочинців до кримінальної відповідальності можна проводити такі оперативно-розшукові й пошукові заходи:

– вихід потерпілого чи свідка з оперативним працівником у місця найбільш імовірної появи злочинців, яких вони спостерігали під час учинення кримінальних правопорушень. У цьому випадку слідчий, не володіючи інформацією про особу злочинця, представляє для огляду й порівняння велику кількість громадян;

– пред'явлення потерпілим чи свідкам фотографій злочинців, що систематизовані та зберігаються у вигляді фотоальбомів або фототек;

- пред'явлення мешканцям району суб'єктивних портретів злочинців, які переховуються від слідства й суду, втекли з-під варти чи місць позбавлення волі або перебувають у розшуку;
- публікація у засобах масової інформації та розміщення на спеціальних стендах фотознімків осіб, що перебувають у розшуку;
- пред'явлення потерпілим або свідкам відеозображень злочинців;
- пред'явлення фотографій виявленого трупа жителям навколишньої місцевості, особам, які випадково перебували поблизу місця його виявлення тощо.

Наведені розшукові заходи спрямовані на вирішення завдань, що стоять перед оперативними підрозділами, та збирання орієнтуючої інформації, необхідної для розшуку злочинців, які не потрапили у поле зору правоохоронних органів або встановлення особи виявленого трупа. Однак таке пред'явлення для впізнання має виключно орієнтуючий характер та переслідує тільки оперативні цілі, а його результати не є доказами за кримінальним провадженням.

26.2. Підготовка до пред'явлення для впізнання

Достовірність результатів пред'явлення для впізнання забезпечують правильною організацією цієї слідчої (розшукової) дії, яка охоплює систему впорядкованих дій щодо її підготовки, проведення та фіксації. Ретельна та всебічна підготовка до проведення пред'явлення для впізнання є необхідною передумовою успішного його проведення. Тому ефективність і доказове значення результатів упізнання значною мірою залежить від якості проведення слідчим організаційно-підготовчих заходів.

Організаційно-підготовчі заходи до проведення впізнання мають складатися з таких елементів:

- 1) проведення попереднього допиту впізнаючого про обставини, за яких він спостерігав об'єкт, про прикмети й особливості, за якими він може провести впізнання;
- 2) здійснення підбору об'єктів (статистів), серед яких необхідно провести впізнання;
- 3) визначення часу, місця та форми проведення впізнання;

- 4) визначення необхідних учасників слідчої (розшукової) дії (поятих, спеціалістів або перекладача);
- 5) складання плану проведення впізнання;
- 6) підготовка необхідних науково-технічних засобів і визначення способу фіксації ходу й результатів упізнання;
- 7) забезпечення безпеки особам, які беруть участь у пред'явленні для впізнання та охорони місця його проведення.

Проведення попереднього допиту слідчим, прокурором особи, яка впізнає, про обставини, за яких та бачила об'єкт, який підлягає впізнанню, про його зовнішній вигляд, загальні й окремі ознаки є обов'язковою умовою підготовчого етапу пред'явлення для впізнання, який забезпечує прийняття правильного рішення про доцільність проведення цієї слідчої (розшукової) дії, отримання науково-обґрунтованих результатів і їх наступну оцінку.

Попередній допит особи відбувається за правилами ст. 224 КПК України з обов'язковим роз'ясненням учасникам слідчої (розшукової) дії їх процесуальних прав, обов'язків і можливої відповідальності свідків та потерпілих за дачу завідомо неправдивих показань, а свідків ще й за відмову давати показання.

Необхідність повторного допиту може виникнути, якщо з моменту попереднього допиту минув значний проміжок часу та необхідно перевірити, чи пам'ятає особа ознаки об'єкта й обставини спостереження, про які казала раніше, або виникла потреба уточнити ці ознаки й обстановку, за якої відбувалося сприйняття об'єкта.

Допит того, хто впізнає, повинен містити, по-перше, з'ясування обставин, за яких формувалися сліди пам'яті свідка, потерпілого або підозрюваного щодо об'єкта, який ними сприймався під час учинення кримінального правопорушення та має значення для його розслідування. Під час сприймання у свідомості не просто відображається об'єкт, подібно фотознімку, а створюється комплексне уявлення про ознаки та властивості такого об'єкта (наприклад, його колір, смак, запах тощо). Достовірність формування уявного образу залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на його формування. До об'єктивних чинників сприйняття об'єктів відносять: час доби, інтенсивність і характер освітлення та звуку, відстань, на якій відбувається сприйняття, метеорологічні й погодні умови, а також швидкоплинність сприйняття, швидка зміна окремих епізодів, значне число

об'єктів, які стосуються вчиненого кримінального правопорушення. Суб'єктивні чинники сприйняття визначаються психофізіологічним станом свідка, потерпілого або підозрюваного, які сприймають об'єкт, їх ставленням до події кримінального правопорушення і цього об'єкта (алкогольне сп'яніння, хвилювання, стрес, глибока зосередженість тощо), а також його фізіологічними даними: станом зору, слуху, особливостями пам'яті тощо.

З'ясування цих відомостей є важливим для вирішення питання щодо доцільності проведення пред'явлення для впізнання з урахуванням можливого тактичного ризику, коли особа, яка впізнає, може добросовісно помилятися та не впізнати об'єкт через вплив негативних чинників на формування уявного образу. Це може заперечити правильну версію слідчого й ускладнити подальше розслідування кримінального правопорушення. Тому за наявності у слідчого сумнівів щодо успішного результату пред'явлення для впізнання слід утриматися від його проведення і використати інші можливості для перевірки висунутої версії.

По-друге, на попередньому допиті з'ясовують, які характерні загальні й окремі ознаки має об'єкт, який будуть упізнавати. Для з'ясування ознак зовнішності людини доцільно дотримуватися методу словесного портрета: 1) певна черговість опису зовнішніх ознак: від загальних (загальнофізичних, демографічних) до окремих (особливих прикмет); опис зовнішності здійснюють згори донизу); 2) розміри анатомічних ознак вказують не в абсолютних, а у відносних величинах (малий, середній, великий; довгий, середній, короткий тощо); 3) форму описують за подібністю з геометричними фігурами (кругле, прямокутне, трикутне чи квадратне обличчя).

Якщо під час допиту свідок (або потерпілий, підозрюваний) у своїх показаннях указує на наявність в особи, яку впізнають, комплексу будь-яких чітко виражених або/та неповторних ознак (відсутність ноги, руки, ока, наявність татуювання, родимої плями, шраму характерної конфігурації тощо), пред'явлення для впізнання в такому разі не є обов'язковим. Наявність в особи таких особливих, неповторних ознак і ототожнення цієї особи зазвичай визначають через проведення її освідчення.

Коли особу допитують про особливості мови особи, яку чув допитуваний, то слід з'ясувати її загальні й окремі ознаки (швидка

чи повільна, побудова речень, уживання професійних або жаргонних висловів, зловживання ненормативною лексикою, граматичні помилки й обмовки, які-небудь дефекти мови, наприклад, заїкання тощо). Якщо допитуваний спостерігав особу в русі, під час попереднього допиту варто з'ясувати особливості її ходи, постави, жестикуляції, міміки особи.

Слідчий повинен запропонувати впізнаючому пригадати якомога більше ознак, що характеризують зовнішні прикмети злочинця. У тих випадках, коли особа, яка впізнає, не може описати ознаки об'єкта, що підлягає впізнанню, або вказує лише на декілька його загальних ознак, однак стверджує, що зможе його впізнати, то слідчий приймає рішення щодо доцільності проведення пред'явлення для впізнання з урахуванням з'ясованих на допиті об'єктивних і суб'єктивних умов, за яких формувалися ідеальні сліди, ураховуючи можливість тактичного ризику невпізнання об'єкта під час слідчої (розшукової) дії.

Перед пред'явленням трупа для впізнання під час допиту особи, у якої зник хтось із родичів або знайомих, необхідно з'ясувати такі дані: прізвище, ім'я, по батькові зниклого; його вік, зовнішні прикмети (зріст, колір волоссяного покриву на голові, колір очей тощо); особливі прикмети (шрами, татування, родимі плями тощо), особливо ознаки, які найменше піддаються зміні й руйнуванню (стан і форма зубного ряду, вроджені й набуті особливості скелету); у якому одязі перебував; коли особу бачили востаннє та за яких обставин вона зникла.

Пред'явленню для впізнання предметів також передуює допит особи, яка буде впізнавати, про обставини, за яких вона бачила конкретний предмет, а далі з'ясування ознак предмета (найменування, форма, матеріал, колір тощо) й особливості, які можуть відрізнити його від інших (наявність пошкоджень, номерні знаки або інші позначення). Аналогічно проводять допит щодо прикмет тварини (порода, масть, вік), яка буде пред'явлена для впізнання.

З урахуванням зафіксованих у протоколі ознак зовнішності й умов, у яких той, хто впізнає, спостерігав об'єкт, слідчий приймає рішення про доцільність проведення пред'явлення для впізнання та здійснює подальшу оцінку достовірності й об'єктивності отриманих результатів.

З метою забезпечення достовірності показань, отриманих на попередньому допиті, вони надаються у формі вільної розповіді, що зу-

мовлює заборону слідчим перебивати допитуваних і ставити останнім навідні запитання, оскільки це може спричинити отримання показань, що не відповідають критерію достовірності.

За наявності кількох осіб, які можуть упізнати об'єкт, допит кожної з них проводять окремо одна від одної. У разі виявлення суперечностей у показаннях цих осіб варто з'ясувати їх причину й усунути її за допомогою постановки уточнюючих, доповнюючих чи контрольних запитань. Неусунення протиріч у показаннях осіб, яким надалі буде пред'явлений об'єкт, призводить до того, що протиріччя, виявлені в ході допиту перед пред'явленням об'єкта, можуть залишатися і при пред'явленні його для впізнання, через що пред'явлення для впізнання втрачає своє доказове значення.

Завершуючи допит, слідчий обов'язково повинен запитати у допитуваного, чи зможе він упізнати об'єкт, про який ішлося в показаннях, та чи бажає взяти участь у впізнанні. Якщо допитуваний відмовився – необхідно з'ясувати причину такої відмови (невпевненість, страх тощо) для того, щоб надалі прийняти рішення про доцільність проведення пред'явлення для впізнання, а також форму та спосіб його здійснення. Приймаючи відповідне процесуальне рішення, слідчий також повинен урахувати обставини, які пов'язані зі значним тактичним ризиком і за наявності яких проведення цієї слідчої (розшукової) дії є недоцільним, зокрема:

- чи мали місце об'єктивні та/або суб'єктивні чинники під час формування уявного образу про об'єкт упізнання, які могли суттєво перешкодити достовірному відтворенню сприйнятого особою;
- чи має особа, яка впізнає, фізичні або психічні вади;
- чи перебуває особа у фізіологічному або психологічному стані, що може суттєво перешкодити достовірному відтворенню сприйнятого особою (стан алкогольного (іншого) сп'яніння, стан афекту або сильного душевного хвилювання, що викликане вчиненням проти неї злочинним посяганням, страх через можливу помсту за викриття правопорушника);
- чи брала участь особа, яка впізнає, в інших гласних чи негласних слідчих (розшукових) діях, під час яких спостерігався відповідний об'єкт;
- чи має об'єкт, який підлягає впізнанню, ознаки, які з очевидністю встановлюють його тотожність (серійний номер, який вказаний в паспорті власника).

За наявності таких обставин слідчий повинен відмовитися від проведення пред'явлення для впізнання або обрати належну форму його проведення (наприклад, поза візуальне спостереження), чи провести іншу слідчу (розшукову) дію (наприклад, освідкування).

Прийнявши рішення про проведення пред'явлення для впізнання, слідчий здійснює підбір об'єктів, серед яких необхідно провести впізнання.

Здійснення підбору об'єктів (статистів), серед яких необхідно провести впізнання.

З метою забезпечення неупередженості кримінального провадження та відповідно до ст. 228 КПК України об'єкти мають пред'являтися у групі в кількості не менше трьох. Максимальна їх кількість визначається слідчим. Проте надмірне збільшення кількості об'єктів, що пред'являються, розсіює увагу особи, яка здійснює впізнання, і тому може знизити ефективність слідчої (розшукової) дії. Тому недоцільно підбирати більше п'яти порівнювальних об'єктів.

Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється разом з іншими особами тієї ж статі в кількості не менше трьох, які не мають різких відмінностей у зовнішності й одягу. Бажано, щоб усі загальні й окремі ознаки, про які повідомила особа на попередньому допиті, були подібними в усіх об'єктах, що пред'являють для впізнання. Якщо не можна підібрати статистів із подібними особливими прикметами (татуваннями, опіками або шрами на обличчі; відсутністю кінцівок ніг чи рук), то під час проведення впізнання особа, яка пред'являється, разом зі статистами повинні приховати ці прикмети від візуального сприйняття. Якщо це неможливо, проводять іншу слідчу (розшукову) дію – освідкування.

Предмети пред'являють разом з іншими однорідними об'єктами, які не мають зовнішніх відмінностей. При цьому необхідно враховувати загальні родові ознаки, зокрема марку, модель, вид, форму, колір, розмір, стан і їх окремі ознаки, що відрізняють їх від інших (наявність пошкоджень, номерні знаки чи серійні номери. Якщо предмет є унікальним та інших однорідних не існує (картина, ікона, витвір ювеліра чи скульптора), особі, яка впізнає, пред'являють такий предмет в єдиному екземплярі, а впізнаючий має пояснити, за якими ознаками пред'явлену річ було впізнано.

Тварин потрібно пред'являти в групі такої ж породи, масті, віку без суттєвих розбіжностей між ними за зовнішнім виглядом.

Загальне правило про необхідність пред'явлення для впізнання об'єкта в кількості не менше трьох не поширюється на впізнання трупа і його частин. Законодавець, виходячи з моральних та етичних спонукань, установлює, що труп і його окремі частини пред'являють для впізнання в одному числі.

Окремі ділянки місцевості та приміщення пред'являють для впізнання також у кількості не менше трьох. Однак на практиці складніше підібрати для впізнання однорідні ділянки місцевості, споруди або приміщення, які знаходяться одне біля одного. Тому слідчий добирає такі однорідні об'єкти, які можуть знаходитися в різних кінцях району, міста або регіону, та фотографує їх за правилами судово-оперативної фотозйомки.

Фотознімки із зображенням підозрюваних можуть вилучатися слідчим за місцем їх проживання, у родичів, друзів або з офіційних документів. Важливо, щоб час виготовлення таких фотознімків був максимально наближений до моменту сприйняття потерпілим або свідком тієї чи іншої особи. Слідчий відбирає (або виготовляє за допомогою спеціаліста) фотознімки речей, подібних до тієї, яку планує пред'являти для впізнання. При цьому дотримується подібність фотографій за формою, розміром, ракурсом, масштабом. Фотографії повинні бути гарної якості й відображати всі характерні ознаки об'єкта. Усі відібрані слідчим фотознімки наклеюють на папір, нумерують, скріплюють печаткою органу розслідування.

Визначення часу, місця та форми проведення впізнання.

Упізнання має проводитися за часом, якомога ближчим до моменту сприйняття злочинної події. Будь-яке зволікання з пред'явленням для впізнання може тягти за собою небажані наслідки, оскільки суб'єкт упізнання з часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта. Тому достовірність упізнання перебуває в прямій залежності від фактора часу. Вибір місця проведення впізнання пов'язаний зі створенням умов для проведення вказаної слідчої (розшукової) дії. Найчастіше проводиться в кабінеті слідчого чи іншому приміщенні, де можуть розміститися учасники цієї слідчої дії, або на місці події за умови, якщо ця обстановка є сприятливою для спостереження та порівняння ознак об'єктів.

Приміщення, де планується провести слідчу (розшукову) дію, має бути достатньо просторим і містити мінімум сторонніх предметів, які

можуть відволікати увагу особи, яка здійснює впізнання. Бажано, щоб освітлення приміщення було природним. Об'єкти впізнання в приміщенні розміщують так, щоб їх лицьова сторона була розгорнута до джерела світла.

В окремих випадках для забезпечення безпеки осіб або з інших тактичних міркувань зазначену слідчу дію проводять в умовах поза візуального спостереження того, кого впізнають, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особу, яка здійснює впізнання. Таке впізнання проводять у спеціально обладнаних приміщеннях, які поділені надвоє перегородкою зі спеціального дзеркального скла, яке забезпечує можливість бачити тільки з однієї сторони – там, де мають бути розміщені особа, яка впізнає, поняті, слідчий та можливі інші учасники. Між цими частинами приміщення має бути налагоджений аудіозв'язок та, за можливості, воно має бути обладнане засобами відеозапису для фіксації ходу й результатів цієї слідчої (розшукової) дії.

Якщо від місця пред'явлення для впізнання та його умов залежать його результати, ця слідча (розшукова) дія повинна відбуватися в місці й за умов, у яких об'єкт спостерігався вперше або за аналогічних умов. При цьому слід урахувати віддаленість об'єкта від спостерігача, різноманітні уявлення особи про колір, розмір, форми й інші ознаки об'єкта, що оптично змінюються під впливом різноманітних об'єктивних і суб'єктивних чинників, наприклад, освітлення.

Залучення осіб, які повинні брати участь у пред'явленні для впізнання.

До обов'язкових учасників упізнання можна віднести: особу, яка проводить цю слідчу (розшукову) дію; особу, яка буде впізнавати; особу, яка підлягає впізнанню; не менше двох статистів; не менше двох понять. Більше двох понять доцільно залучати, якщо під час пред'явлення для впізнання задіяно кілька локацій, розташованих на певній відстані одна від одної (в умовах поза візуального спостереження, при впізнанні за голосом або в режимі відеоконференції). У таких випадках поняті будуть розташовуватися поряд з учасниками пред'явлення для впізнання на кожній локації та посвідчувати об'єктивність, повноту й неупередженість дій кожного учасника слідчої (розшукової) дії. Саме така організація ходу пред'явлення для впізнання дасть змогу уникнути сумнівів в об'єктивності й повноті отриманих результатів.

Якщо в слідчій (розшуковій) дії бере участь неповнолітній то обов'язково запрошують його законного представника, педагога, психолога, а в разі необхідності – лікаря.

До необов'язкових учасників проведення впізнання можна віднести:

- спеціалістів (фахівець із проведення фотозйомки, відеозапису, судовий медик, ветеринар, товаровознавець, зоотехнік та ін.);
- осіб, які залучаються для охорони, спостереження, забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у цій слідчій (розшуковій) дії;
- інших осіб, які залучаються для якісного проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Так, при впізнанні трупа або його частин доцільно залучати судово-медичного експерта. Для впізнання трупа важливе значення має стан голови, зокрема обличчя, яке може бути суттєво змінене через процеси розкладання або механічний вплив. У цьому випадку спеціаліст проводить «реставрацію» або «туалет» трупа, тобто вживає заходів щодо надання обличчю трупа прижиттєвого вигляду. Спеціаліст може роз'яснити слідчому, які саме зміни зовнішності відбулися в результаті трупних явищ та які дії вживалися з реставрації голови трупа. Це, у свою чергу, дає змогу слідчому правильно оцінити результати впізнання та їх достовірність. Також доцільно, щоб при впізнанні трупа був присутній психолог, оскільки найчастіше в такій слідчій (розшуковій) дії беруть участь близькі родичі, друзі, колеги, які потребують психологічної підготовки перед пред'явленням для впізнання.

Під час упізнання спеціаліст має право (за попередньою домовленістю зі слідчим) ставити суб'єкту впізнання запитання, які уточнюють або деталізують прикмети зовнішності об'єкта. Спеціаліст як на підготовчому, так і на робочому етапах цієї слідчої дії може звернути увагу слідчого на неправильність підбору статистів та інші обставини, пов'язані з отриманням доказів при пред'явленні для впізнання. Також спеціаліст під час проведення пред'явлення для впізнання за дорученням суб'єкта розслідування (слідчого (дознавача) або прокурора) має право проводити фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення тощо.

Про участь спеціаліста обов'язково зазначають у протоколі пред'явлення для впізнання, який підписується ним та іншими учасниками. Спеціаліст, який бере участь у проведенні пред'явлення для

впізнання, має право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу цієї слідчої (розшукової) дії.

Участь працівників поліції зумовлена необхідністю охорони місця пред'явлення для впізнання та забезпечення безпеки учасників слідчої (розшукової) дії, виключення можливості втечі особи, насильницького її звільнення або вбивства.

Складання плану проведення пред'явлення для впізнання передбачає необхідність зазначити такі обставини: місце й час проведення слідчої (розшукової) дії; кількість учасників пред'явлення для впізнання і їх розташування; роль кожного з учасників слідчої дії; заходи забезпечення охорони місця проведення впізнання; об'єкти, що підлягають упізнанню; інформацію про залучених статистів, однорідні предмети, які повинні пред'являтися для впізнання разом з ідентифікованим об'єктом; криміналістичні науково-технічні засоби фіксації слідчої дії; засоби зв'язку між окремими групами його учасників; відповідальних осіб за виконання організаційно-технічних заходів.

Склавши план, слідчий готує науково-технічні засоби фіксації слідчої дії, засоби зв'язку між окремими групами його учасників, коли під час пред'явлення для впізнання задіяно декілька локацій, розташованих на певній відстані одна від одної, а також слідчий здійснює заходи для гарантування безпеки учасників пред'явлення для впізнання.

Після виконання всіх зазначених вище підготовчих дій слідчий переходить до безпосереднього проведення пред'явлення для впізнання, процесуальні й тактичні особливості якого визначаються об'єктами, що підлягають упізнанню, та формою його проведення.

26.3. Тактика пред'явлення для впізнання

Організацію робочого етапу пред'явлення для впізнання поділяють на три стадії.

На першій стадії запрошують понятих та інших учасників слідчої (розшукової) дії у визначеній процесуальними й тактичними правилами послідовності. Після цього слідчий роз'яснює всім учасникам їх права й обов'язки, а також мету, завдання та порядок проведення впізнання. Звертає увагу понятих, що об'єкти впізнання підібрані відповідно до закону: не мають різних відмінностей у загальних та окре-

мих ознаках. Потім слідчий запрошує особу, яка підлягає впізнанню (якщо проводиться впізнання живих осіб), роз'яснює їй, що вона буде пред'явлена для впізнання, її права та пропонує зайняти будь-яке місце за власним вибором серед інших осіб, яких пред'являють. Після того як особа зайняла місце серед статистів, слідчий повинен зафіксувати таке розташування в протоколі або за допомогою технічних засобів. Поняті повинні знати, яка саме людина пред'являється для впізнання та під яким номером знаходиться.

На другій стадії запрошують особу, яка здійснює впізнання. У разі, коли суб'єктом упізнання виступає свідок або потерпілий, то їх попереджають про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань і за відмову від дачі показань (тільки свідка) відповідно до ст. 384 та 385 КК України. Якщо особа, яка впізнає, не досягла 16-річного віку, то слідчий повинен роз'яснити їй обов'язок давати правдиві показання. Особі пропонують уважно оглянути об'єкти, які пред'являють для впізнання. У цієї особи слідчий з'ясовує, чи задовольняють її умови, чи їй добре видно зовнішні ознаки наданих об'єктів. При позитивній відповіді особі, яка впізнає, пропонують вказати на об'єкт, який вона впізнала, та пояснити, за якими ознаками це відбулося. При цьому не треба квапити особу з відповіддю, слід дати час на обдумування.

Третя стадія полягає у встановленні тотожності або відмінності конкретного об'єкта. Слідчий ставить особі, яка впізнає, запитання щодо результату спостережень.

Якщо особа впізнала який-небудь із пред'явлених об'єктів, то на прохання прокурора або слідчого вона вказує рукою на нього, щоб усім присутнім було зрозуміло, про який саме йдеться. Потім необхідно запропонувати цій особі назвати ознаки, за якими впізнано указаний об'єкт.

Якщо особа, яка впізнає, заявляє про те, що серед представлених об'єктів немає того, кого вона спостерігала у зв'язку з подією кримінального правопорушення, вказує на кого-небудь зі статистів чи понятого як на ту особу, яка нею впізнана, слідчий повинен вислухати всі аргументи цієї особи та зазначити цей факт у протоколі.

Тактичні особливості пред'явлення для впізнання визначаються видом і формою проведення слідчої (розшукової) дії.

Пред'явлення живих осіб для впізнання відбувається за правилами ст. 228 КПК України та проводиться у випадках, якщо:

1) підозрювані не були раніше відомі потерпілим або свідкам, але спостерігалися ними у зв'язку зі злочинними подіями;

2) підозрювані видають себе за інших осіб або не мають документів, що засвідчують їх особу, чи пред'явили документи, які їм не належать;

3) потерпілі або свідки знали раніше пред'явлених осіб, але не можуть повідомити про них будь-яких відомостей або називають їх неправильно;

4) особа, яка впізнає, знає особу, яку їй пред'являють, і правильно її називає, але остання заперечує факт знайомства.

Тактика проведення відповідної слідчої (розшукової) дії визначається з огляду на те, за якими саме ознаками зовнішності і яким способом здійснюється впізнання.

У випадках пред'явлення для впізнання за анатомічними ознаками (зростом, статуєю, формою голови, рисами обличчя тощо) після проведення попереднього допиту особи, якій інші будуть пред'являтися для впізнання, підбору інших учасників пред'явлення для впізнання, починається безпосереднє проведення слідчої (розшукової) дії. У приміщення, де буде проводитися пред'явлення для впізнання, спочатку запрошують двох понятих, роз'яснюють їм їхні права й обов'язки. Потім у їх присутності запрошують статистів і, повідомивши їм мету й завдання слідчої (розшукової) дії, їхні права й обов'язки, слідчий запрошує особу, яка пред'являється для впізнання, та пропонує їй зайняти будь-яке місце серед інших. Після цього до приміщення запрошується той, хто впізнає, і йому пропонують дати відповідь на запитання, чи впізнає він кого-небудь з осіб, які пред'являються йому для впізнання, і за якими ознаками.

Під час пред'явлення для впізнання слідчий на прохання того, хто впізнає, може запропонувати особам встати (якщо вони сиділи), підійти ближче до світла, повернутися в профіль, присісти тощо.

Якщо для впізнання необхідно пред'явити декілька осіб одному суб'єкту впізнання, то кожному з них необхідно пред'являти окремо, серед їм подібних статистів. При цьому статисти, які пред'являлися разом із першим об'єктом, не повинні брати участь у подальших упізнаннях.

Пред'явлення для впізнання за функціональними ознаками найчастіше проводиться за ходою та голосом. Пред'явлення особи для

впізнання за ходою має відбуватися в місці, що забезпечує відтворення ознак ходи й можливість їх спостереження особою, яка впізнає серед інших осіб зі схожими ознаками ходи за умови, що вона не знає про те, що за нею спостерігають.

Під час пред'явлення для впізнання за ходою слідчий дає змогу особі, яка впізнає, обрати місце, з якого їй буде зручно спостерігати за тими, кого пред'являють для впізнання. Після цього слідчий дає умовні сигнали своєму помічнику, за якими особи розпочинають рухатися, при цьому слідчий називає їхні номери, а не прізвища. Якщо особа заявляє, що впізнала когось із пред'явлених їй осіб за ходою, то слідчий з'ясовує, за якими саме ознаками вона її впізнала, про що робить запис у протоколі.

Пред'явлення для впізнання за голосом відповідно до ч. 9 ст. 228 КПК України повинне здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, яких пред'являють для впізнання. Усім особам, чий голоси будуть пред'являтися для впізнання, перед його проведенням роздають однаковий за змістом текст, який вони мають зачитати, й визначають черговість його прочитання. Зміст тексту не повинен стосуватись обставин розслідуваного провадження, але в ньому мають бути слова, які чув упізнаючий у момент сприйняття. При цьому особі, голос якої підлягає впізнанню, дають змогу обрати, якою за чергою вона буде зачитувати текст. Усіх зазначених осіб ознайомлюють зі змістом слідчої (розшукової) дії, роз'яснюють їм права й обов'язки, після чого разом із понятими й помічником слідчого їх поміщують у сусідню кімнату або за перегородку, що забезпечує уникнення візуального контакту з особою, яка впізнає.

Виконавши зазначені вище дії, слідчий запрошує двох понять та особу, яка впізнає, повідомляє сутність слідчої (розшукової) дії, що проводиться, роз'яснює їхні права й обов'язки. Після цього за командою слідчого особи зачитують текст у встановленій черговості або ж відповідають на запитання слідчого. На прохання особи, яка впізнає, текст може бути зачитаний декілька разів і з різною гучністю. Після прослуховування особа, яка впізнає, повідомляє слідчому про результати впізнання. Якщо вона впізнала голос, який чула раніше, то повинна повідомити, за якими саме ознаками, що детально фіксують у протоколі.

У тих випадках, коли з тактичних міркувань недоцільно проводити впізнання підозрюваних безпосередньо при візуальному контакті особи, яку впізнають, та особи, яка впізнає, обирають упізнання в умовах позавізуального спостереження, пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції або опосередковану форму пред'явлення для впізнання (за фотознімками, звуко- або відеозаписом) свідкам і потерпілим. Такі форми впізнання можуть мати місце в таких випадках:

1) потерпілі (свідки) не бажають зустрічатися віч-на-віч зі злочинцем;

2) недоцільно проводити впізнання злочинців для запобігання психічного впливу на свідків і потерпілих;

3) неможливо пред'явити підозрюваних безпосередньо (переховуються від слідства й суду, місце перебування невідоме, перебувають у від'їзді, померли або фізично ліквідовані, знаходяться в розшуку);

4) особа, яку необхідно пред'явити для впізнання, відмовляється від участі в цій слідчій дії або умисно перешкоджає цьому (чинить протидію);

5) для забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

6) виникають складнощі в підборі статистів, оскільки ознаки зовнішності злочинців мають особливі помітні прикмети;

7) після сприйняття об'єкт упізнання зазнав значних змін унаслідок пластичної операції, каліцтва чи інших причин;

8) потерпілий перебуває в тяжкому або критичному для здоров'я стані, але не виникає сумнівів у вірогідності й об'єктивності впізнання;

9) необхідно встановити особу невідомого громадянина, труп якого виявлено;

10) пред'явлення трупа для впізнання не мало позитивних результатів і його поховали;

11) об'єкт зруйновано, пошкоджено або суттєво змінено тощо.

Пред'явлення для впізнання в умовах позавізуального спостереження проводять у спеціально обладнаних приміщеннях, поділених навіпіл перегородкою зі спеціального скла, прозорого з одного боку або з одностороннім напиленням, які мають окремі входи. У разі проведення впізнання в такий спосіб понятих має бути не менше чотирьох, оскільки

ки вони повинні пересвідчитися в можливості впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають (в одному приміщенні), і засвідчити таке впізнання (в іншому приміщенні). Освітлення в кімнатах чи половинах приміщення повинне відрізнятися. Так, у частині, де розміщується підозрюваний зі статистами, освітлення має бути яскравим, а в іншій – більш помірним, що сприяє кращій можливості сприйняття осіб, котрих пред'являють для впізнання.

При підготовці до пред'явлення для впізнання в умовах позавізуального спостереження особливу увагу приділяють застосуванню заходів безпеки за допомогою зміни прізвища, ім'я та по батькові, анкетних даних. Переходячи до робочого етапу пред'явлення для впізнання в умовах позавізуального спостереження, слідчий повинен ужити необхідних заходів для виключення можливості раптової зустрічі перед проведенням пред'явлення для впізнання особи, яка впізнає, та особи, яку впізнають. За наявності підстав уважати, що з боку учасників слідчої (розшукової) дії можлива агресивна поведінка або планується втеча підозрюваного, обвинуваченого з місця проведення впізнання, слідчий має забезпечити присутність працівників поліції з метою дотримання порядку.

Робочий етап пред'явлення для впізнання проводиться за загальними правилами: особа, яка впізнає, повинна оглянути присутніх осіб і вказати, кого з них впізнає та за якими ознаками. Упізнаний за вказівкою слідчого чи його помічника має підвестися, назвати своє прізвище, ім'я, по батькові, рік народження та місце проживання.

Пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції проводять за тими ж правилами, як і пред'явлення для впізнання в умовах позавізуального спостереження.

Порядок пред'явлення фотознімків (відеозображень) для впізнання є таким само, як і порядок пред'явлення живих осіб. Фотознімок особи, яка підлягає впізнанню, пред'являють особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких має бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою, кольором і розміром. Особи на інших фотознімках мають бути тієї самої статі й не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності й одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Слідчий у присутності понятих розкладає фотознімки на робочому столі (або пропонує понятим їх розкласти). Після цього фотографії

наклеюють на бланк протоколу або фототаблицю, нумерують і скріплюють печатками.

Потім запрошують упізнаючого, попереджають його про кримінальну відповідальність, пропонують оглянути пред'явлені фотознімки або переглянути відеозаписи й упізнати зображену на фотознімку чи відеоплівці особу, яку він спостерігав під час злочинної події. Після цього слідчий складає протокол, який підписують усі учасники цієї слідчої (розшукової) дії.

Матеріали відеозапису із зображенням особи, яка підлягає впізнанню, пред'являють за умови зображення на них не менше чотирьох осіб тієї ж статі й без різких відмінностей у віці, зовнішності й одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Сучасною альтернативою впізнанню за фотознімками може стати пред'явлення особи для впізнання за 3D-моделлю її зовнішності. Створені засобами вебінструментів 3D-моделі впізнаваної особи та статистів за методом криміналістичного (сигналітичного) 3D-сканування можуть бути продемонстровані в межах слідчої (розшукової) дії на екрані монітора, у віртуальній реальності (з використанням VR-окулярів чи шолома) або в доповненій реальності (з використанням AR-окулярів) особі, яка впізнає. Під час їх сприйняття суб'єктом упізнання 3D-моделі можуть бути наближені чи віддалені, повернуті навколо осі й оглянуті з будь-якої сторони, приведені в рух (анімовані), що забезпечує якісно новий рівень наочності. Проте для запровадження в правозастосовну практику пред'явлення особи для впізнання за 3D-моделлю необхідно внести відповідні зміни до чинного КПК України.

Пред'явлення для впізнання трупа може проводитись як слідча (розшукова) дія та як оперативно-розшуковий захід (оперативне впізнання). При виявленні трупа, особу якого неможливо встановити за документами, проводять оперативне впізнання, у ході якого труп пред'являють жителям навколишніх будинків та особам, які за родом своєї професії спілкуються зі значною кількістю людей і працюють у тій місцевості, де виявлено труп. Особливістю оперативного впізнання є те, що його результати не є доказом у кримінальному провадженні, при проведенні оперативного впізнання попередній допит осіб, які впізнають, не проводять, понятих не залучають, протокол не складають. Якщо в ході оперативного впізнання особа впізнає труп, то про-

водять її допит, у ході якого вона повідомляє про ознаки, за якими його впізнала.

У разі звернення до правоохоронних органів із повідомленням про зникнення людини заявників допитують про прикмети зниклого, одяг, у який він був одягнений у день зникнення. У разі виявлення трупа пред'явлення його для впізнання проводять із родичами особи, яка зникла, у режимі слідчої (розшукової) дії. Разом із родичами до пред'явлення для впізнання залучають осіб, які знали того, хто зник. Труп пред'являють для впізнання в морзі в однині, без інших трупів.

Ураховуючи обставини, що ускладнюють упізнання трупа, пред'явлення його для впізнання проводять без зволікань. Відстрочення в такому випадку розглядається як тактична помилка.

Пред'явлення для впізнання трупа залежно від конкретних обставин кримінального провадження може здійснюватися: 1) до огляду місця події та трупа; 2) одночасно з оглядом місця події та трупа; 3) після огляду місця події та трупа. У будь-якому випадку пред'явлення для впізнання проводять лише після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Пред'явлення для впізнання в першому випадку можливе за умови, коли особа померлого добре відома тому, хто впізнає. Пред'явлення для впізнання в другому випадку не має спричинити одночасне поєднання двох слідчих дій: огляду і пред'явлення для впізнання. Проводячи огляд і вважаючи пред'явлення для впізнання невідкладним, слідчий, тимчасово зупинивши огляд, проводить пред'явлення для впізнання або доручає його проведення іншому слідчому чи оперативному працівнику в порядку ст. 41 КПК України.

Для впізнання можуть пред'являтися також розчленовані частини тіла трупа, які мають окремі ознаки або на яких збереглися особливі прикмети. З урахуванням даних психології та з метою уникнення помилкового впізнання через психологічне навіювання проведення такого виду впізнання здійснюють лише за фотознімками окремих ознак виявлених частин тіла трупа.

Пред'явлення речей для впізнання відбувається за правилами ст. 229 КПК України. Перед пред'явленням речі для впізнання слідчий допитує особу про ознаки речі й обставини, за яких вона цю річ бачила, а також запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає

річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, слідчий зазначає про це в протоколі. Заборонено попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, що повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети.

Після роз'яснення всім присутнім їхніх прав і обов'язків, а також мети, завдання та порядку проведення впізнання слідчий демонструє річ, що впізнають, і повідомляє ознаки, за якими суб'єкт упізнання може його впізнати. Така річ пред'являється особі, яка впізнає, у числі інших однорідних речей (за найменуванням, призначенням, формою, кольором, ступенем зношеності), без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. З метою забезпечення принципу об'єктивності й неупередженості при пред'явленні речей для впізнання слідчий пропонує понятим помістити річ, яку пред'являють для впізнання, серед інших однорідних речей. До кожної з них прикріплюють бирку з номером, про що в протоколі роблять позначку й зазначають, який саме номер присвоєно кожній речі. Такий порядок розміщення речей доцільно зафіксувати фотозйомкою. Далі запрошують особу, яка впізнає, до кабінету слідчого, де знаходяться всі учасники впізнання, та попереджають про кримінальну відповідальність.

Особі пропонують оглянути пред'явлені речі та сказати, чи немає тієї, яка спостерігалася під час злочинної події, пояснити, за якими ознаками вона її впізнала. Слідчий, прокурор повинен дати змогу особі, яка здійснює впізнання, перш ніж вказати на певну річ, підійти до неї, взяти в руки й уважно оглянути, не слід її квапити. Особа повинна не тільки вказати на річ, яку впізнала, а й уголос назвати її номер. Після того, як особа впізнає річ, її необхідно сфотографувати масштабним способом, зафіксувати хід і результати слідчої дії в протоколі, який підписують усі учасники слідчої (розшукової) дії.

Пред'явлення для впізнання тварин проводять у ситуаціях, коли розпочато кримінальне провадження про крадіжку худоби або викрадення тварини або є припущення про підміну однієї тварини іншою. У таких випадках під час допиту, який передуює пред'явленню для впізнання, з'ясовують наступні обставини: ким є особа, яка впізнає тварину (господарем, сусідом господаря тощо), породу, масть, вік тварини, її кличку, а також наявність особливих прикмет (наприклад, тавро, чіп, зовнішні пошкодження тощо).

Пред'явлення для впізнання проводять у групі подібних за породою, віком, мастю тварин. Для правильного відбору тварин рекомендовано запросити фахівця – лікаря-ветеринара або ж зоотехніка. Тварин, яких пред'являють для впізнання, попередньо фотографують із зазначенням їхніх номерів. У протоколі роблять детальний опис ознак тварин, а також окремо описують ті ознаки, за якими тварину впізнали. Оцінюючи результати пред'явлення для впізнання тварин, варто звертати увагу на те, як себе поведуть тварини по відношенню до особи, яка впізнає. Об'єктами впізнання можуть бути також труп тварин і їх частини: шкури, голови, кінцівки тощо.

Пред'явлення для впізнання окремих ділянок місцевості і приміщень проводять у тих випадках, коли допитаний пам'ятає прикмети об'єкта, але не знає точної адреси та шляхів руху до нього, або називає ту чи іншу адресу, яка не відповідає дійсності. Якщо ділянки місцевості та приміщення пред'являти для впізнання в натурі, це порушить принцип одночасного пред'явлення для впізнання однорідних об'єктів. Через це відповідний вид слідчої (розшукової) дії проводять за фотознімками або відеозаписом. Після того як суб'єкт упізнання визначить конкретну ділянку місцевості або приміщення, можна провести слідчий експеримент на відповідній ділянці місцевості або приміщенні.

Оцінка результатів пред'явлення для впізнання складається з оцінки дотримання процесуальних і тактичних правил його проведення та можливості їх використання в подальшому розслідуванні та доказуванні. Під час оцінки достовірності одержаних висновків слід ураховувати можливі **помилки проведення та фіксації пред'явлення для впізнання¹**, серед яких найпоширенішими є такі:

1) *щодо суб'єктів упізнання:*

- той, хто впізнає, має фізичні або психічні вади, які перешкоджають упізнанню;
- той, хто впізнає, раніше вже сприймав відповідний об'єкт, що підлягає впізнанню, як учасник інших слідчих дій;
- той, хто впізнає, уже впізнавав цей самий об'єкт раніше в позапроцесуальній формі;

¹ Типові помилки пред'явлення для впізнання та оцінка адвокатом цієї слідчої дії. *Криміналістика. Академічний курс* : підручник / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін. 2-ге вид., стер. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 333–335.

- проведення повторного впізнання особою, яка раніше брала участь у впізнанні цього самого об'єкта;
- відсутність у того, хто впізнає, статусу свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого;
- мав місце примус свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого до впізнання;
- той, хто впізнає, попередньо не допитувався про ознаки об'єкта, за якими він може впізнати цей об'єкт, і про те, за яких обставин він його раніше спостерігав;
- той, хто впізнає, на попередньому допиті заявив про неможливість упізнання ним цього об'єкта;
- свідок і потерпілий, залучені до впізнання, не попереджені про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а свідок, крім того, за відмову від дачі показань;

2) щодо об'єктів упізнання:

- упізнання особи за унікальними прикметами, а не за сукупністю ознак цілісного образу (відсутність руки, ноги, шрам на обличчі, наявність татуювання тощо);
- пред'явлення для впізнання одного предмета чи особи, а не серед кількох інших (крім трупа, місцевості, будівлі);
- пред'явлення для впізнання кількох предметів, які мають істотні відмінності у своїх характеристиках;
- наявність різних відмінностей у зовнішності й одязі особи, яка підлягає впізнанню, і статистів;
- пред'явлення предмета для впізнання серед інших неоднорідних предметів;
- проведення впізнання за фотографією за наявності реальної можливості проведення впізнання реального об'єкта;

3) щодо процедури впізнання:

- проведення впізнання в передбачених випадках без участі захисника;
- проведення впізнання без участі понятих або без належної їх кількості;
- виокремлення того, кого впізнають, будь-яким чином;
- ненадання тому, кого впізнають, змоги вільно обирати місце серед статистів;

- підказки, постановка навідних запитань тому, хто впізнає, формулювання відповідей за нього;
- використання тих самих статистів при послідовному впізнанні різних підозрюваних однією особою;
- учасникам слідчої дії до її початку не роз'яснено їхні права й обов'язки, порядок проведення;
- залучення як понятих осіб, які за законом не можуть бути понятими;

4) *щодо процесуального закріплення (фіксації) упізнання:*

- дописування в протоколі попереднього допиту того, хто впізнає, прикмет об'єкта, за якими він нібито зможе його впізнати;
- заміна фотографій;
- фотографії не скріплено печаткою та/або не пронумеровано;
- у протоколі неправильно вказано прізвища, ім'я та по батькові, місце проживання, місце роботи понятих і статистів;
- у протоколі неправильно відображено показання того, хто впізнає;
- до протоколу не занесено зауваження з приводу проведення і результатів цієї слідчої дії;
- у протоколі відсутні підписи тих чи інших учасників упізнання.

Такі помилки можуть ставити під сумнів результати слідчої (розшукової) дії або робити їх узагалі недоступними обвинувальними доказами в кримінальному провадженні й давати змогу адвокатам-захисникам ефективно використовувати їх для спростування обвинувачення (підозри).

26.4. Фіксація результатів пред'явлення для впізнання

Хід і результати пред'явлення для впізнання фіксують у протоколі, який складають відповідно до вимог, передбачених ст. 104–106, 231 КПК України, під час проведення слідчої (розшукової) дії чи, що буває найчастіше, після її завершення.

Протокол складається зі вступної, описової та заключної частин.

У *вступній частині* повинні міститися відомості про місце, час проведення (час початку й закінчення) та назву слідчої (розшукової)

дії; особу, яка проводить пред'явлення для впізнання (посада, звання, прізвище, ім'я, по батькові); прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання всіх осіб, які були присутні під час проведення дії (захисник, перекладач, спеціаліст, поняті). Якщо в ході пред'явлення для впізнання застосовувалися технічні засоби фіксації, до протоколу заноситься інформація про те, що особи, які беруть участь у цій слідчій дії, заздалегідь повідомлені про їх застосування, указуються характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, умови й порядок їх використання.

В описовій частині протоколу пред'явлення для впізнання мають бути вказані анкетні дані особи, яка впізнається, її зріст, риси обличчя, колір волосся, одяг, процесуальне становище, а також прізвища, імена, по батькові, основні ознаки, вік, зріст, колір волосся, одяг і адреси тих осіб, серед яких вона пред'являлась. Якщо для впізнання пред'являлася річ, у протоколі описується як вона, так і інші речі, які пред'являються разом із нею. Обов'язково має бути наголошено на тому, що речі однорідні, не мають різких відмінностей у зовнішньому вигляді. Вказується, як розміщені речі і їх порядкові номери.

Процес пред'явлення для впізнання відбивається в протоколі в тій послідовності, у якій проводилася ця слідча (розшукова) дія. Вказується факт роз'яснення особам, які беруть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, їхніх прав та обов'язків; факт роз'яснення особі, яка підлягає впізнанню, її права зайняти будь-яке місце серед осіб, які пред'являються для впізнання, і вказується конкретне місце, яке вона зайняла. Має бути зазначений факт попередження відповідних осіб про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України), також за відмову від давання показань (ст. 385 КК України).

У протоколі фіксується пропозиція особі, яка здійснює впізнання, уважно подивитися на осіб, які пред'являються, оглянути речі чи труп і відповісти на запитання, чи бачила вона цю особу або річ раніше, за якими ознаками вона впізнала особу, річ чи труп. Показання особи, яка здійснює впізнання, доцільно заносити до протоколу дослівно. При цьому особливо точно мають бути вказані ті ознаки і прикмети, за якими особа, яка здійснює впізнання, впізнала об'єкт.

Якщо пред'явлення для впізнання проведено позавізуальним спостереженням особи, у протоколі зазначаються відмінність між освіт-

ленням у кімнатах; час початку й закінчення слідчої (розшукової) дії. Також фіксуються прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце проживання та ознаки статистів, фіксується факт роз'яснення учасникам, що знаходяться в обох кімнатах, суті слідчої (розшукової) дії. У протоколі обов'язково фіксується пропозиція слідчого до підозрюваного (обвинуваченого) зайняти будь-яке місце серед статистів.

При пред'явленні для впізнання за фотознімками або за матеріалами відеозапису в протоколі обов'язково зазначається, що слідча дія проводилася в умовах, коли особа, яка пред'явлена для впізнання, не бачила й не чула особу, яка впізнає, а також вказуються всі обставини й умови пред'явлення для впізнання. У такому разі анкетні дані особи, яка впізнає, до протоколу не вносяться і не долучаються до матеріалів розслідування, а матеріали відеозаписів чи фотографії, за якими може бути встановлена особа, яка впізнавала, зберігаються окремо від матеріалів досудового розслідування (п. 3 ст. 231 КПК України).

У протоколі, який складається за результатами пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції, обов'язково вказується, за допомогою яких технічних засобів і програм («Zoom», «Google Meet», «Discord» тощо) відбувався сеанс відеозв'язку.

Якщо впізнання проводилося за фотознімками або матеріалами відеозапису, це також зазначається в протоколі. Фотографії кількістю не менше чотирьох (фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, та інші фотознімки, яких має бути не менше трьох) однакових за форматом наклеюють на бланк протоколу пред'явлення для впізнання або на чистий аркуш паперу, нумерують, скріплюють печаткою. У протоколі вказують прізвища, імена, по батькові осіб, чиї фотографії представлені для впізнання.

Якщо в процесі слідчої (розшукової) дії проводилася фіксація її ходу й результатів технічними засобами (фотографування, відеозапис), то цей факт також зазначається в протоколі, а до протоколу долучаються додатки (ст. 105 КПК України) – фотографії осіб, речей чи трупа, що пред'являлися для впізнання, матеріали відеозапису. Винятком є ситуації, якщо пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, коли особа, яку пред'явили для впізнання, не бачила й не чула особу, яка впізнає.

У цих випадках усі фотографії, матеріали відеозаписів, за якими може бути встановлена особа, яка впізнавала, зберігаються окремо від матеріалів досудового розслідування.

У *заклучній частині* протоколу повинні міститися відомості про спосіб ознайомлення учасників слідчої (розшукової) дії зі змістом протоколу, зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії. Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії дають змогу ознайомитися з текстом протоколу. Якщо надходять зауваження з приводу порядку проведення впізнання, вони повинні бути занесені до протоколу. Якщо зауважень і заяв не надійшло, про це також має бути вказано в протоколі. Зауваження і доповнення зазначаються в протоколі перед підписами.

Протокол підписують усі учасники, які брали участь у пред'явленні для впізнання, поняті і слідчий чи прокурор. Додатки до протоколу також повинні бути посвідчені його учасниками. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення її з протоколом здійснюється в присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу й факт неможливості його підписання особою (ч. 5 ст. 104 КПК України).

У разі відмови особи, яка брала участь у пред'явленні для впізнання, підписати протокол про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а в разі його відсутності – понятих.

Як допоміжні засоби фіксації результатів і ходу впізнання можуть застосовуватися фотографування, відеозапис або звукозапис.

Фотозйомка виконується за правилами судово-оперативної зйомки, оформлюється та додається до протоколу пред'явлення для впізнання у вигляді фототаблиці.

Відеозапис при впізнанні поза візуальним спостереженням особи, впізнанні за ходою та за голосом є ефективнішим, ніж фотозйомка, оскільки фіксується візуальне зображення об'єктів у динаміці разом із звуковим супроводженням. Після завершення фіксації слідчої (роз-

шукової) дії всі учасники повинні переглянути всі матеріали, про що обов'язково зазначається в протоколі слідчої (розшукової) дії.

Використання саме цих додаткових засобів фіксації дає змогу в подальшому оцінити динаміку проведення слідчої (розшукової) дії, поведінку її учасників, відповідність дій слідчого нормам чинного кримінального процесуального законодавства. Усі без винятку учасники повідомляються про застосування звукозапису чи відеозапису до початку пред'явлення для впізнання. Перед закінченням пред'явлення для впізнання звукозапис повністю відтворюється її учасникам. Висловлені ними зауваження і доповнення до звукозапису записуються на фонограму.

Запитання для самоконтролю

1. Поняття і завдання пред'явлення для впізнання.
2. Види пред'явлення для впізнання.
3. Підстави для проведення впізнання.
4. Підготовчі заходи до проведення впізнання.
5. Загальні правила пред'явлення для впізнання.
6. Тактика пред'явлення для впізнання живих осіб.
7. Тактика впізнання поза візуальним спостереженням особи, яку впізнають.
8. Тактика пред'явлення для впізнання живих осіб за фотознімками й відеозображенням.
9. Тактика пред'явлення для впізнання трупа і його частин.
10. Тактика пред'явлення для впізнання предметів і документів.
11. Тактика пред'явлення для впізнання за голосом і особливостями мови.
12. Тактика пред'явлення для впізнання за особливостями ходи.
13. Тактика пред'явлення для впізнання окремих ділянок місцевості та приміщень.